

EU 1

Material:

Dan Helenius: *Europeisk och internationell straffprocessrätt* (2021), s.7-37

Juristklubben Codex r.f. ansvarar inte för eventuella brister i materialet eller riktigheten av dess uppgifter. Utgå alltid från ordalydelsen i urvalsprovslitteraturen.

Dagens agenda

- 1) Miniföreläsning
 - Straffrättens internationalisering
 - Europa & EU
 - Jurisdiktion
 - Ne bis in idem
 - + Korta övningsuppgifter
- 2) Inlämningsuppgiften
 - Genomgång
 - Feedback och frågor
- 3) Frågor och diskussion
 - Man får ändå när som helst fråga om något blir oklart!

Straffrättens internationalisering

Straffrättens internationalisering

Straffrätten traditionellt väldigt nationellt rättsområde (likt övriga rättsområden), men även detta har börjat internationaliseras

- Utgångspunkt: brotten begås inom landet, alla inblandade är medborgare, inga utländska intressen berörs, utländska förhållanden inte heller annars aktuella
- Nu: alla vet att världen allt mer globaliseras, gränserna blir suddigare osv (speciellt inom EU) → så gott som allt kan vara internationellt

Allt detta har gjort att även brottslighet kan utföras internationellt, globaliseringen kan t.o.m. anses underlätta eller möjliggöra internationell brottslighet

- Därför nu bl.a. flera internationella konventioner och domstolar, nationella regleringar för internationella brott, internationellt samarbete mellan olika myndigheter

Då folk begår brott utomlands, utlänningar begår brott inom Finland osv → då framkommer frågan om jurisdiktion

Internationell straffrätt - historia

Internationell straffrätt = de delar av straffrätten som domineras av mellan- och överstatliga frågeställningar (“ish”)

- Behov för ny terminologi under 1800-talet för den internationalisering av straffrätten som utvecklingen förutsatte
- Under 1900-talet utvidgades rättsområdet avsevärt pga ökande globalisering av kriminellt beteende
 - behov av “globaliserad nationell straffrätt”
 - ökad tillit till straffrättsliga medel för upprätthållande av internationell rätt
- Under 2000-talet vet vi att brottsbekämpningen inte kan upphöra vid statsgränserna
 - Brott beror inte endast personer och myndigheter i en och samma stat
 - Internationellt samarbete (eller ens konsensus) behövs

Folkstraffrätt vs Internationell straffrätt

Internationella straffrättens delområden:

- Jurisdiktion
- Internationell rättshjälp i brottmål
- Supranationell straffrätt
- Internationell straffrätt i snäv bemärkelse (folkstraffrätt)

Folkrätt = sammanfattningen av de rättsnormer som gäller för staterna i deras inbördes förhållanden (Helenius), men används även ofta som synonym för internationell offentlig rätt eller internationell rätt i allmänhet

- Folkrätt handlar om rättsliga förhållanden mellan stater
- Straffrätt handlar om statens straffrättsliga makt i förhållande till enskilda individer

→ **Folkstraffrätt** = rättsområde med element av både straffrätt och folkrätt, dvs. omfattar straffrättsliga normer eller förhållanden som inte enbart anknyter till det nationella planet

- Särskilt allvarliga brott som kan anses rikta sig mot hela det internationella samfundet (t.ex. krigsbrott, brott mot mänskligheten)
- Även den straffprocessuella sidan, t.ex. utlämning och internationell rättshjälp i övrigt

Folkrättens uppbyggnad

- A) **Traktaträtt** (*treaty law*): baserat på internationella avtal mellan stater
- Bilateral avtal = mellan två stater
 - Multilateral avtal = mellan flera stater
 - Internationella avtal blir allt som oftast bindande först då
 - 1) avtalet undertecknas; OCH
 - 2) ratificeras, dvs. sätts i kraft nationellt.
- B) **Sedvanerätt** (*international customary law*): baserat på staters beteende och deras övertygelser om beteendets normativa kraft
- För att sedvanerätt ska skapas krävs:
 - 1) Allmän och enhetlig praxis (*state practice*); OCH
 - 2) övertygelse om att praxisen är förpliktande (*opinio juris*).
 - Ifall båda ovan nämnda förutsättningar existerar internationellt är det fråga om sedvanerätt som är bindande oavsett om staten i fråga själv samtyckt till det

Europa & EU

EU-straffrättens historia

- Behovet av en effektiv gränsöverskridande brottsbekämpning är särskilt angeläget mellan EU-medlemsstaterna
 - Schengen, öppna gränser och fri rörlighet
- EU:s integration in på olika områden har dock ansetts vara viktigare t.ex. inom ekonomiska ärenden
 - Stater ville dock inte ge upp sin suveränitet lika lätt gällande straffrätten
 - Utgångspunkt att de nationella straffrättssystemen skulle inte påverkas av gemenskapsrätten
 - Tidiga samarbetsformer för straff- och processrätt idkades utanför de egentliga gemenskapsinstitutionerna, vilka saknade formell straffrättslig kompetens
 - Allmänt inom straffrätt: stora åsiktsskillnader från land till land
 - Gemensam brottsbekämpning får allt viktigare roll i och med globalisering och t.ex. cyberbrott
 - Man har insett att de nationella rättssystemen inte ensamma kan bekämpa globaliserad brottslighet
 - Den europeiska straffrätten sackar efter och utvecklas ännu dag för dag
 - Nytt på sistone: EPPO
- *Europarådet* fungerade även som faktor för varför en gemensam straffrätt inom EU inte gick framåt

Europarådets straffrättsliga sida

Europarådet (Council of Europe): mellanstatlig europeisk samarbetsorganisation, grundad 1949

- Obs: inte ett EU-organ (Europarådet $\neq$ Europeiska rådet)
- Idag 47 medlemsstater (hela EU inkluderat, men även t.ex. Turkiet)
- Syfte: främja demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatsutveckling
- *Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* (Europakonventionen / EMRK)
 - Europarådets viktigaste instrument
 - Innehåller en rad straffrättsligt relevanta rättigheter och förbud, t.ex. förbudet mot tortyr
 - Av straffprocessuell betydelse är framför allt rätten till en rättvis rättegång och *ne bis in idem* (förbudet mot dubbel lagföring)
- *Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna* (Europadomstolen / EMD): tolkar och behandlar tvister kring EMRK
- Inom Europarådet började man redan under 1950-talet uppgöra konventioner om t.ex. utlämning och rättshjälp och annars också utveckla straffrättsligt och -processuellt samarbete
- Europarådets konventioner har gällt bl.a. följande områden av straffprocessuell betydelse:
 - utlämning för brott
 - inbördes rättshjälp i brottmål
 - brottmålsdomars internationella rättsverkningar
 - överförande av lagföring i brottmål
 - överförande av dömda personer.

Det straffrättsliga samarbete som förverkligats genom Europarådets konventioner har ofta hänfört sig till samma teman som senare även - ofta betydligt intensivare - aktualiserats inom EU:s straffrättsliga samarbete. Rambeslut och direktiv som antagits inom EU har till sitt innehåll t.ex. i mångt och mycket kunnat likna tidigare Europarådskonventioner.

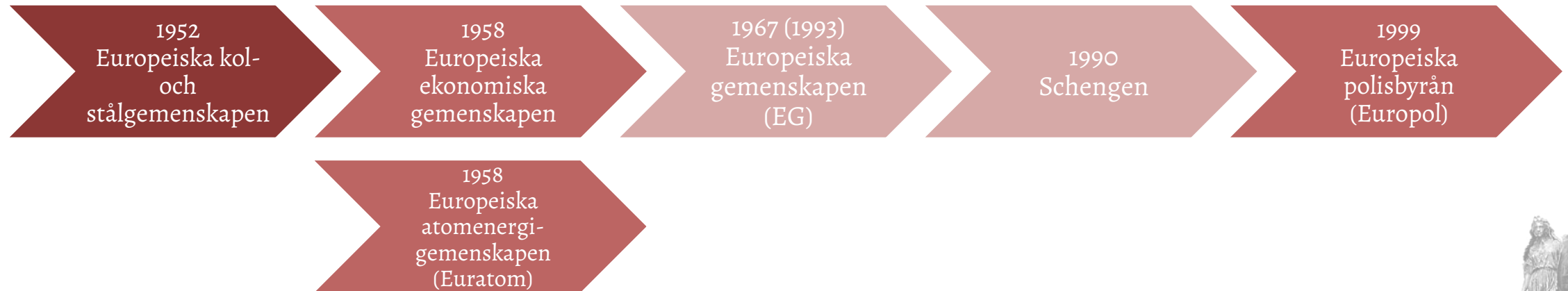

Straff- och processrättsligt samarbete - före EU

Europa

EU-gemenskapens början

Straff- och processrättsligt samarbete - EU bildas

EU grundas

- Fördraget om Europeiska Unionen (FEU)
- Fördraget om Europeiska Unionen Funktionssätt (FEUF)
- Pelarsystemet
- Betydande ändringar i straffrättsliga samarbetet
- Rambeslut
- Dagens EU grundas
- Central inverkan på rättsliga och inrikes frågor
- Pelarstrukturen upphör
- Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna

I. Gemenskap

II. Utrikes- och säkerhetspolitik

III. Rättsliga och inrikes frågor

Europeiska institutioner - Allmänt

Verkställande

KOMMISSIONEN

- Består av en medlem från varje stat
- Kan liknas med en regering
- Utarbetar lagförslag och genomför de lagar de lagstiftande institutionerna godkänt

Lagstiftande

EUROPEISKA UNIONENS RÅD

- Kallas också ibland bara för "Rådet"
- Består av en minister från varje medlemsstat (organiserat i konstellationer beroende på frågan som ska behandlas)

EUROPA-PARLAMENTET

- Flera hundra ledamöter, som väljs in mha allmänna och direkta val vart 5 år
- Parlamentarisk kontrollmakt över kommissionen
- Kan liknas med en riksdag

Politik

EUROPEISKA RÅDET

- Även kallat "EU-toppmötet"
- Består av medlemsstaternas stats- eller regeringschefer
- Högsta politiska organet inom EU

EU-DOMSTOLEN

- Tolkar unionsrätten och ser till att den följs
- Ger förhandsavgöranden
- En domare från varje medlemsstat

Europeiska institutioner - Straffrättsliga

Europol

Eurojust

- Europeiska unionens byrå för straffrättsligt samarbete - inrättades år 2002
 - Varje medlemsstat representeras av en medlem, ofta en nationell åklagare.
- Uppgift att underlätta och förbättra det rättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna genom att stödja och stärka samordning och samarbete mellan de nationella myndigheter som har till uppgift att utreda och lagföra grov brottslighet av en gränsöverskridande art eller brottslighet som kräver lagföring på gemensamma grunder.

Europeiska åklagarmyndigheten EPPO

- På kommande nu → mål att EPPO ska inleda sin verksamhet under detta år (2021)
- Ett oavhängigt organ med uppgift att utreda och lagföra brott som skadar unionens ekonomiska intressen.
 - EPPOs behörighet kan senare komma att utsträckas också till andra brott med gränsöverskridande inslag.
- Orsaken till organets upprättande är att bekämpningen av brott som riktar sig mot unionens ekonomiska intressen inte ansetts tillfredsställande.
 - Brotten utreds inte tillräckligt effektivt i alla medlemsstater, vilket orsakar avsevärda ekonomiska förluster åt unionen.
- Europeiska åklagarmyndigheten kommer att ha behörighet att förplikta medlemsstaterna att vidta utrednings- och lagföringsåtgärder i fråga om brott som riktar sig mot unionens ekonomiska intressen.
 - Själva lagföringen kommer dock att ske vid de nationella domstolarna.
- Myndigheten kommer att bestå av ett centralt åklagarkontor i Luxemburg, och av europeiska delegerade åklagare, som är verksamma i de enskilda medlemsstaterna.

Mellanuppgifter - Internationell och europeisk straffprocessrätt

- 1) Vad krävs för att sedvanerätt ska skapas?
- 2) Vad är skillnaden på folkstraffrätt och internationell straffrätt?
- 3) Europarådet - Europeiska Unionens råd - Europeiska rådet. Utan att kontrollera från era anteckningar eller liknande, vilket av dessa organ är inte under EU?
- 4) Vad är det för skillnad på Europeiska gemenskapen och Europeiska gemenskaperna?

Jurisdiktion

Straffrättslig jurisdiktion

Jurisdiktion = rättens tillämpningsområde

- Straffrätt → strafflagens 1 kapitel (tillämpningsområdet för finsk straffrätt)
- Genom att en stat konstaterar sin strafflagstiftning vara tillämplig i fråga om en viss gärning
 - staten fastställer sin straffrättsliga jurisdiktion (eller straffmakt) över denna gärning
 - staten utger sig ha en rätt att kriminalisera och bestraffa denna gärning visavi alla andra stater
- Omfattningen på statens straffrättsliga jurisdiktion = omfattningen på tillämpningsområdet för statens straffrätt
- Trots att normerna om Finlands straffrättsliga jurisdiktion är en del av Finlands nationella rätt, begränsas dessa normer av standarder som uppställs av internationell rätt

Extraterritoriell jurisdiktion

Utgångspunkt: stater alltid har straffrättslig jurisdiktion inom sitt eget territorium.

- ***Extraterritoriella jurisdiktion:*** då stater utsträcker tillämpningsområdet för sin straffrätt till gärningar som begåtts utanför det egna territoriet
- Rätten att “utsträcka” sin jurisdiktion internationellt begränsas → Det förutsätts en *internationellt godtagbar koppling* mellan gärningen och den stat som önskar utöva jurisdiktion utanför sitt eget territorium

Jurisdiktionens dubbelnatur

Dubbelnaturen: jurisdiktionsreglerna har både en materiell och en processuell funktion

- Materiella delen: Ordalydelsen i specifika straffbestämmelser säger oss inte något om deras tillämplighet
 - I de flesta rättssystem utgår man från att de enskilda straffbestämmelsernas konkreta tillämpningsområde fastställs först genom bestämmelserna om straffrättens tillämpningsområde, dvs. bestämmelserna om straffrättslig jurisdiktion.
 - Frågan om de enskilda straffbestämmelsernas tillämplighet granskas i samband med frågan om själva straffrättens tillämplighet.
- Processuella delen: Jurisdiktionsbestämmelserna bestämmer samtidigt hur domstolar blir behöriga att behandla olika ärenden
 - Så länge nationella domstolar enbart tillämpar den egna nationella straffrätten är reglerna om straffrättens tillämpningsområde även avgörande för domstolarnas behörighet. Om ett visst brott faller inom den finska straffrättens tillämpningsområde öppnas även dörren för de finska domstolarnas behörighet.
 - Lagstiftningsmakt → statens rätt att utsträcka sin lagstiftning till en viss gärning
 - Lagtillämpningsmakt → lagtillämparens (i första hand domstolens) rätt tillämpa lagen inom de gränser som utsatts av lagstiftaren
 - Om en viss gärning inte faller inom den nationella straffrättens tillämpningsområde, saknar de nationella domstolarna behörighet över gärningen eftersom det inte finns någon strafflagstiftning de kan tillämpa.
 - Frågan om straffrättens tillämpningsområde föregår således frågan om de nationella brottmålsdomstolarnas behörighet.

Domstolens behörighet

Behörighet betyder i princip rätt att vidta åtgärder

Reglerna om vilken domstol som i det konkreta fallet är behörig finner man i lagen om rättegång i brottmål.

- Huvudregeln enligt lagen om rättegång i brottmål är att åtal prövas av domstolen på den ort där brottet har begåtts.
- Om brottet däremot i sin helhet har begåtts utanför Finland kan åtal väckas också i Finland, förutsatt att finsk strafflag överlag kan tillämpas på gärningen utifrån bestämmelserna i strafflagens första kapitel.
 - Om inte något annat föreskrivs någon annanstans i lag, kan åtal enligt lagen om rättegång i brottmål i detta fall prövas av domstolen på den ort där den som ska åtalas bor, vistas eller påträffas eller av domstolen på den ort där målsäganden (offret) har sitt hemvist.

Jurisdiktionsprinciper

Utgångspunkten är att stater alltid har straffrättslig jurisdiktion inom sitt eget territorium (*territorialitetsprincipen*)

- Det ligger i varje stats intresse att upprätthålla ordning, och bestämma vad som är tillåtet och förbjudet, inom det egna territoriet.
 - Det är givetvis också lättare och säkrare att genomföra en straffprocess på gärningsorten
- Däremot är det inte möjligt att ur territorialitetsprincipen härleda en exklusiv territoriell jurisdiktionsrätt och därigenom ett förbud för stater att lagstifta om annat beteende än sådant som äger rum inom det egna territoriet.
- Obs: Nationella domstolarna är bundna till det nationella territoriet
 - Kan varken genomföra processer eller tillämpa lagstiftning inom andra staters territorium (om detta inte undantagsvis är uttryckligen överenskommet).
 - Att man ändå kan säga att de nationella domstolarna har en internationell behörighet
 - Extraterritorialitet syftar här på brottets (extraterritoriella) gärningsort, inte på lagföringsorten.
- Ingripandet i andra staters interna angelägenheter måste kunna berättigas med hänvisning till en sådan anknytning som gestaltar en godtagbar intresserelation mellan det extraterritoriella förhållandet och den stat som använder sin straffrättsliga regleringsmakt
 - *Jurisdiktionsprinciper*: ger uttryck för internationellt godtagbara anknytningar
 - (→ kallas även *anknytninsregler*)

Anknytningsprinciperna

- I. Territorialitetsprincipen
- II. Flaggprincipen
- III. Aktiva personalitetsprincipen
- IV. Passiva personalitetsprincipen
- V. Realprincipen (Statsskydssprincipen)
- VI. Universalitetsprincipen
- VII. Principen om ställföreträdande straffrättsskipning

Mellanuppgifter - Jurisdiktion

- 1) Johan bestämmer sig för att begå ett brott. Han planerar det här hemma i Finland men flyger till Malta för att förverkliga det. Johan har dock sovit dåligt natten före förverkligandet och brottet misslyckas. Vilken är gärningsorten?
 - a) Finland
 - b) Malta
 - c) Både Malta och Finland
- 2) Vad är skillnaden mellan realprincipen och universalitetsprincipen?
- 3) Vad innebär jurisdiktionens “dubbelnatur” enligt Helenius?

Ne bis in idem

Ne bis in idem

Rätten till extraterritoriell jurisdiktion leder automatiskt till att flera stater kan ha jurisdiktion över samma brott → *Jurisdiktionskonflikt*

Ne bis in idem = “inte två gånger för det samma”

- Innebär förbud mot dubbel lagföring
- Förhindrar dubbel lagföring både nationellt och internationellt (i princip)
- Principen nämns i ett av Europakonventionens tilläggsprotokoll
 - Specifikt gällande brottmål
- Finns även i strafflagen, Schengenavtalet och EU:s grundrättighetsstadga

“Bis” och “idem”

→ Endast då båda uppfylls föreligger en kränkning av ne bis in idem-förbudet

“Bis”

“Bis” gäller den processuella arten av det första avgörandet, dvs vilka avgörandet som omfattas av ne bis in idem-förbudet.

1) Avgörandets “**spärrande kvalitet**”

- Straffrättsligt eller civilrättsligt avgörande?
 - Kom ihåg: Icke-straffrättsliga påföljder kan vid tolkningen av konventionsbestämmelser anses vara straffrättsliga
 - EMKR: Tanke att medlemsstaterna inte ska kringgå de skyddsmekanismer som garanteras i EMRK genom att klassificera straffrättsliga förfaranden som icke-straffrättsliga
 - EMD: Är påföljderna de facto ämnade att vara avskräckande och bestraffande?
→ Kännetecknar straffrättsliga påföljder

2) Avgörandets “**spärrande effekt**”

- Har omständigheterna i saken och den tilltalade personens straffrättsliga ansvar på ett tillräckligt vis utretts och har saken i övrigt avslutats på ett tillbörligt sätt?

3) **Verkställighetskrav**

- Om det getts en tidigare fällande dom → Har straffet avtjänats, är detta under verkställighet eller kan det inte längre verkställas enligt lagarna där avkunnandet ägt rum?

“Idem”

“Idem” - Är det fråga om “samma sak”?

- *Idem factum vs idem crimem*
 - **Gärningsidentitet:** “Samma sak” på basis av gärningsmannens faktiska handlingar
 - **Brottsidentitet:** “Samma sak” på basis av den rättsliga karaktären av de brott som aktualiseras pga de faktiska handlingarna
- Gärningsidentitet är att föredra och fungerar allt som oftast som utgångspunkt
 - Relevant: Är sakförhållandena identiska?
 - Består de av en rad sinsemellan oskiljaktiga omständigheter?
 - Är dessa oberoende av omständigheternas rättsliga kvalificering eller det rättsliga intresse som skyddas?
 - Relativt oklara regler → riktlinjerna kan variera med brottstypen och således från fall till fall

Mellanuppgift - Ne bis in idem

Sebbe blir vid Västra-Nylands tingsrätt åtalad för ett brott. I vilket/vilka av följande fall kunde ne bis in idem eventuellt förhindra ny behandling i ärendet? Utgå ifrån EU-domstolens praxis gällande ne bis in idem.

- a) Ärendet var tidigare anhängigt vid Stockholms tingsrätt, men detta ärende lades ned. Ärendet togs sedan upp vid Västra-Nylands tingsrätt.
- b) Den ansvariga åklagaren i Stockholm hade tidigare beslutat att avsluta ärendet.
- c) Sebbe har tidigare frikänts för samma brott på grund av avsaknad av bevis.
- d) Sebbe har tidigare dömts för grov misshandel, men åtalas nu för dödsvållande på grund av samma kväll.
- e) Sebbe har tidigare dömts för grov misshandel, men åtalas nu för dödsvållande på grund av samma slag.

Inlämningsuppgiften

Fallet “Mosse och Gosse i Portugal”

- a) Mosse fick i samband med polissamtalet höra termen “internationell behörighet”. Vad innebär detta? (2p)
- b) Gosse nämnde till Mosse att en finsk domstol inte borde kunna åtala honom, då händelserna ägde rum i Portugal. Stämmer detta? Kan Helsingfors tingsrätt ha jurisdiktion att pröva ärendet och om ja, på basis av vadå? (4p)
- c) Hur skulle situationen i fråga b) ha ändrats ifall Mosse blivit åtalad för misshandel i Portugal? (2p)
- d) Påverkas situationen i fråga b) ifall misshandel inte skulle vara straffbart i Portugal? (2p)

a) Internationell behörighet

Behörighet innebär en processuell domstolskompetens med grund i den nationella straffrättens tillämplighet. (0,5p) Om en viss gärning inte faller inom den nationella straffrättens tillämpningsområde, saknar de nationella domstolarna behörighet över gärningen. (0,5p) Om ett brott faller inom den finska straffrättens tillämpningsområde öppnas även dörren för de finska domstolarnas behörighet. (0,25p) Handlar det om brott som begåtts utanför Finland kan man då säga att de finska domstolarna har *internationell behörighet* att behandla brottet i fråga. (0,75p)

b) Helsingfors tingsrätt jurisdiktion

Gosses påstående är felaktig. Stater har som huvudregel straffrättslig jurisdiktion inom sitt eget territorium, men kan på basis av en viss godtagbar koppling till brottet utvidga denna jurisdiktion över gränserna. Flera stater kan således på basis av principer om *extraterritoriell jurisdiktion* ha rätt att åtala samma brott (1p). I detta fall har Finland, närmare sagt Helsingfors tingsrätt, jurisdiktion över brottet på grund av den *aktiva personalitetsprincipen* (1p). Denna princip innebär att Finland har jurisdiktion över brott vilka begåtts utomlands men av finska medborgare (1p). I det aktuella fallet är Mosse, gärningsmannen, en finsk medborgare, och således har Finland jurisdiktion att åtala brottet (1p).

c) Åtal i Portugal

Ifall Mosse skulle ha blivit åtalad för misshandel i Portugal, skulle det att Helsingfors tingsrätt vill pröva ärendet leda till en *jurisdiktionskonflikt* (0,5p). *Ne bis in idem* innebär att en person inte kan åtalas två gånger för samma sak / förbud mot dubbel lagföring (0,5p). Mosse kan inte bli åtalad både i Portugal och Finland (0,5p) på grund av att *ne bis in idem* förhindrar andra stater från att väcka åtal efter att samma sak blivit slutligt avgjord i en stat (och löser därigenom den *jurisdiktionskonflikt* som råder mellan dessa stater) (0,5p).

d) Straffbarhet

Ifall misshandel inte skulle vara straffbart i Portugal skulle Finland inte kunna åtala Mosse (1p). Detta beror på att den aktiva personalitetsprincipen kräver att *dubbel straffbarhet* föreligger, vilket innebär att gärningen måste vara straffbar både enligt den lagstiftning enligt vilken gärningsmannen åtalas och enligt den lagstiftning där gärningen begåtts (1p).

Allmän feedback

Vad ni gjorde bra:

- De flesta har direkt fattat vad jag letade efter - bra!
- Det märks att ni börjar förstå logiken av det ni läst
 - Om ni nu är missnöjda med era poäng → no stress

Vad ni kunde gjort bättre:

- Kom ihåg att inte nämna “onödiga” saker
 - Fokusera på det väsentliga och att förklara det klart och tydligt (regel-tillämning-metoden)
- Kom ihåg hela meningar och bra svenska
 - Börja inte svar med t.ex. “Ja”, “Nej”, eller “Att”
- Tillämpa!
 - Flera av er räknar upp en del regler men sen konstaterar ni inte rakt ut varför regeln är tillämplig i fallet. Exempel:
 - “[Regel]. Regeln blir således tillämplig i fallet.”
 - “[Regel]. Mosse är finsk medborgare och regeln kan således bli tillämplig i fallet.”

Frågor och diskussion

Mina sista tips

- Memorera, men läs så att ni förstår
 - Svårt att tillämpa saker om man inte har fattat vad det handlar om
- Använd helst hela svarsutrymmet om ni kan / har tid, men skriv ändå tydligt och gå rakt på sak
 - Testa gärna hur mycket ni kan skriva på en sida på papper → skiljer sig från att skriva en sida på dator ganska ordentligt
- Ta all nytta av prepkursen ni kan få
 - Gör alla uppgifter och simun så bra ni kan
 - Fråga och använd tutorerna!
- Stressa inte ihjäl er
 - Vill man in kommer man in :)

Tack och lycka till!

